

ARTICLES CENTRALS

Sobre la necessitat d'un índex de justícia lingüística

Xavier Alcalde

Investigador a l'Institut Català Internacional per la Pau

Heròdot i altres grecs de l'antiguitat dividien la humanitat entre aquells que parlaven grec i els altres, els bàrbars. Milers d'anys després, les polítiques lingüístiques que apliquen la majoria dels països segueixen, d'alguna manera, la mateixa divisió. En aquest breu text s'argumentarà que la promoció de la pau passa irremeiablement per reduir les situacions de discriminació entre els diferents grups etno-lingüístics. Per això, una eina analítica capaç d'avaluar el grau de justícia lingüística existent en les societats, proporcionant informació sistemàtica i rigorosa, pot ser un instrument molt útil a l'hora de dissenyar polítiques que contribueixin a reduir les tensions inherents en els estats multiculturals de l'era de la globalització.

Des de les relacions internacionals, la ciència política o la investigació per la pau, no sempre som conscients d'una realitat sociolingüística fonamental: Nacions Unides compta amb 193 estats, mentre el nombre de llengües del planeta supera les 6000. Això vol dir que els casos en què les fronteres estatals coincideixen amb les lingüístiques són més l'excepció que la norma. A més, sabem que la lingüística és una de les dimensions més importants de la identitat de les persones i de les comunitats. Si posem en relació les dues qüestions potser puguem entendre millor per què els problemes relacionats amb la identitat són a la base de la majoria dels conflictes violents dels últims 70 anys.¹

Sabem també que la majoria de conflictes armats actuals són intraestatals. Sovint, es tracta de minories ètniques que reivindiquen els seus drets col·lectius davant el govern central. Aquest, a diferència del que passa amb altres dimensions de la identitat – com

la religió -, no pot ser neutral en el cas de la llengua. L'estat necessita d'una política lingüística que estableixi en quina llengua es promulguen les lleis, en quina llengua es relaciona amb els ciutadans, es vehicula l'educació, etc. Atesa la impossibilitat, doncs, d'una neutralitat liberal en relació a la llengua, tota actuació governamental acabarà prenent partit, encara que sigui de forma implícita. Una política lingüística que no gestioni adequadament la diversitat generarà discriminació, preparant així el brou de cultiu de futurs conflictes.

La importància d'aquesta idea la trobem en el cas de la Unió Europea. Cal recordar que el primer decret que va aplicar el Consell a l'època de Schuman i Monnet va ser precisament el del règim lingüístic, que considerava oficial cadascuna de les llengües oficials dels sis membres fundadors: italià, alemany, francès i neerlandès. En teoria, la mateixa política se segueix en l'actualitat, amb 24 llengües oficials. La pràctica, però, ha atorgat certa primacia al francès, cada vegada més a l'alemany i sobretot a l'anglès. Des del moment en què en alguns països de la UE més del 80% de la població no és capaç de comunicar-se en anglès, alguns autors parlen d'injustícia lingüística per referir-se a aquelles situacions en què en determinats programes europeus s'utilitza exclusivament aquesta llengua.²

En altres contextos, les situacions d'injustícia lingüística estan lligades al sorgiment de conflictes armats.³ Un exemple n'és l'origen del Dia Internacional de la Llengua Materna, proclamat per la UNESCO el 21 de febrer de 2000. Així, la decisió de Pakistan de triar la llengua urdú com a llengua oficial única va comportar la discriminació de la seva població de parla bengalí, que va veure immediatament reduïdes les seves oportunitats polítiques i socioeconòmiques. El 21 de febrer de cada any es recorda, doncs, la gran manifestació de 1952 contra la política lingüística de Pakistan, que va ser brutalment reprimida per les autoritats, i que va esdevenir un punt d'inflexió per al moviment secessionista que acabaria en la creació de l'estat de Bangla Desh.

“ En molts contextos, les situacions d'injustícia lingüística estan lligades al sorgiment de

conflictes armats. N'és un exemple l'origen del Dia Internacional de la Llengua Materna, proclamat per la UNESCO el 21 de febrer de 2000

”

Per la seva banda, en la lluita contra l'apartheid sud-africà va tenir una especial transcendència la revolta de Soweto, que estava relacionada amb una manifestació d'estudiants contra la política lingüística del govern de Sud-àfrica, el qual, a través de l'*Afrikaans Medium Decree* de 1974, havia imposat l'obligació de l'afrikaans com a llengua vehicular en l'educació secundària. A Tailàndia, país que compta amb una minoria musulmana de parla malaia en un país majoritàriament budista i de llengua tailandesa, s'han documentat nombrosos casos de crema d'escoles públiques i d'assassinat de professors. Més que en la religió, la causa sembla estar en el fet que a les províncies del sud del país, on el 80% de la població parla malai, el tailandès és l'única llengua de l'educació i de les oportunitats socioeconòmiques.

Algunes de les característiques del moviment bengalí també les trobem a Sri Lanka, amb una minoria de parla tàmil que reacciona davant les preferències lingüístiques de l'Estat. Així, el 1948 el primer govern de la descolonització adoptava la llengua singalesa com a oficial (en un primer moment, també va ser oficial l'anglès), provocant la discriminació de la minoria de parla tàmil i la seva exclusió de facto dels llocs de treball de l'administració pública. En tots aquests casos, una gestió deficient de la diversitat lingüística ha tingut com a conseqüència la generació de situacions d'injustícia que, sense ser la causa única del conflicte, sí que han format part (en alguns casos la part fonamental) d'un conjunt més ampli de discriminacions culturals, religioses o racials, que han facilitat el sorgiment de la violència.⁴

Arribats a aquest punt, la resolució o transformació d'un conflicte de forma no violenta serà sempre més difícil que si s'hagués actuat amb mesures preventives. Una opció passaria per compensar la part menys afavorida per una determinada política lingüística. En altres paraules, com l'Estat no pot inhibir-se davant la qüestió lingüística i com tota política genera efectes redistributius - és a dir, perdedors i

guanyadors -, una manera de prendre mesures per evitar que esclati la violència consistiria a actuar per mitigar l'existència de greuges lingüístics. Sabent això, per què llavors no s'ha actuat en casos com el d'Ucraïna recentment, als Balcans abans de les guerres dels anys 90 o en tants altres on les tensions etnolingüístiques han contribuït a l'eclosió de conflictes violents?

“ Un índex de justícia lingüística permetria comparar les conseqüències de cada política lingüística, així com detectar els casos més flagrants de greuges, essent possible actuar en la fase de prevenció dels conflictes identitaris, que són la majoria dels conflictes violents actuals ”

Almenys part de la resposta a aquestes qüestions sembla radicar en la inexistència d'un índex capaç de mesurar els nivells de justícia lingüística d'una societat. Aquest índex ens hauria de permetre comparar, d'una forma objectiva, sistemàtica i rigorosa, les conseqüències de cada política lingüística, així com les relacions entre llengües majoritàries i minoritzades o fins i tot els efectes de la prohibició d'una llengua. Amb aquesta informació, es podrien prendre decisions de polítiques públiques en què, com a mínim, els perdedors fossin compensats. A més, hauria de ser possible detectar els casos més flagrants de greuges, essent possible, per tant, actuar en la fase de prevenció dels conflictes identitaris que, com dèiem, són la majoria dels conflictes violents actuals.

De la mateixa manera que hi ha indicadors de llibertat de premsa, de corrupció, de desigualtat, de democràcia, o en el camp de la pau el *global peace index*, es tracta de construir una eina que ens pugui guiar en l'aplicació de polítiques que gestionin millor la diversitat. El seu potencial com a element de resolució de conflictes és enorme i va més enllà dels anomenats 'drets lingüístics'. Per exemple, en la negociació d'un procés de pau, es podrien analitzar des d'aquesta òptica les diferents opcions d'acords

d'autonomia respecte del control del poder per part de la minoria i, per tant, de la llengua de l'educació, l'administració i les oportunitats. En gran mesura, el grau de pau que s'obtindrà en cada cas dependrà del nivell de justícia lingüística de les polítiques que es derivin de l'acord adoptat.

1. Vegeu, per exemple, els estudis realitzats a partir de la base de dades de conflictes *Minorities at Risk*, creada per Ted Robert Gurr a la Universidad de Maryland

2. Les investigacions de Michele Gazzola i François Grin, entre d'altres, ofereixen dades rigoroses i contundents al respecte. Moltes de les seves publicacions estan disponibles a la pàgina web de l'Observatori de la Universitat de Ginebra sobre Economia, Llengües, i Educació

3. Els exemples que segueixen estan extrets de la contribució de Fernand de Varennes al seminari internacional sobre *Gestió de la Diversitat Lingüística i Processos de Pau*, organitzat a Barcelona el juny de 2008 per Linguapax i el Centre UNESCO de Catalunya.

4. De Varennes (veure nota al peu 3) esmenta altres casos, com el de les minories kurdes a Turquia o a l'Iraq, els albanesos a Macedònia, els abkhazos a Geòrgia, els moros a Filipines, la minoria transdnièster a Moldàvia, Nagorno-Karabakh a Azerbaitjan, la població del Sudan del Sud que no parla àrab, la minoria de parla àrab a l'Iran, els albanokosovars a Sèrbia, els tuaregs a Níger, diversos casos a l'Índia, Indonèsia, Xina o Birmània ... als que podríem afegir-hi un llarg etcètera.

Fotografia : Prof. Rafiqul Islam / CC BY / Desaturada. - *La gran manifestació del Febrer de 1952 contra la política lingüística de Pakistan.* -

© Generalitat de Catalunya